: शोधप्रबंधाचा आराखडा :

नागरी स्थानिक स्वशासनातील महिला नेतृत्वाचा अभ्यास ×¾Ö¿ÖÂÖ ÃÖ¤ü³Ö - मराठवाडयातील महानगरपा×लका

सामाजिकशास्त्रे विद्या शाखेच्या **लोकप्रशासन** ×¾ÖÂÖµÖÖŸÖ ¯ÖßÛ“Ö.›ß. (Ph.D.)

पदवीसाठी स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड या विद्यापीठास

ÃÖÖ¤ü¸ करावयाचा शोधप्रबंधाचा आराखडा

: संशोधक :

ÃÖ¤üßप निवृत्तीराव कदम

लोकप्रशासन विभाग,

जवाहरलाल नेहरु वरिष्ठ महाविद्यालय,

¯Ö¸üÔßü (¾Ö) ×•Ö. ²Öß›ü.

: मार्गदर्शक :

प्रा.डॉ.यु.एल. इंगळे

लोकप्रशासन विभाग प्रमुख,

-ज्ञानोपासक महाविद्यालय,

परभणी

±ú²ÖÐ¾ÖÖ¸üß 2016

नागरी स्थानिक स्वशासनातील महिला नेतृत्वाचा अभ्यास
×¾Ö¿ÖêÂÖ ÃÖ¤ü³ÖÔ - मराठवाड्यातील महानगरपा×लका

प्रस्तावना :

नगर किंवा शहर हे भारतासाठी नवीन नाही. प्राचीन कालखंडापासून भÖÖरतात नगर ¸ÖÖ•ÖÖ-ÖÖनी“ÖÖ ÃÖÓ¸ÖÖ¾ÖÖ¼Ö –ÖÖ»ÖÖ †ÖÆê. महाभारत, रामायण यात देखील नगराचा उल्लेख आहे. ÆÖ›ÃÖ¯ÖÖ ¾Ö ´ÖÖêÆê•ÖÖ¤üÖ›üÖê ÆÖß सिंधु संस्कृतीमधील नगर होते. 'आईने अकबरी' या ग्रंथात मोगल काळातील नगर प्रशासनाचा उल्लेख दिसून येतो. भारतीयांना नागरी समाजाचा सुरवातीपासूनच ¾ÖÖ¸üÃÖÖ »ÖÖ³ÖÖ»ÖÖ»ÖÖ †ÖÆê.

भारतातील नागरी स्थÖÖनिक स्वशासनाचे मुळ हे ब्रिटीश कालखंडातील होय. ब्रिटीशांनी त्यांच्या छावण्या ÊÖ ´ÖÖŠ¶ÖÖ नगÖ¸ÖÖ´ÖÖ-µÖÖ ÃÖ£ÖÖ×यक केल्या, साहजीकच छावण्याच्या विकासासाठी त्यांनी नगरांचा विकास केला. नागरी भागात मुलभूत सुविधा व विकासात्मक कार्य करण्यासाठी नागरी स्थानिक संस्था सुरु केल्या. भारतातील पहिली महानगरपालिका '´ÖÖ¦üÖÃÖ' µÖê£Öê ‡.ÃÖ.1687 ´ÖÖध्ये ब्रिटीश राजा जेम्स दुसरा याने स्थापन केली. तसेच इ.स. 1720 च्या एका राजपत्राद्ÖÖारे मद्रास, कलकत्ता, बॉम्बे येथे महापौर न्यायालयÖÖची स्थापना केली.

आधुनिक नागरी स्था×नक संस्थेचा पहिला कायदा इ.स.1870 “ÖÖ »ÖÖÖ›ÔüÖ ´ÖêµÖÖê“ÖÖ ठराव होय. या ठरावानूसार विविध भागात नगरपा×लका कायदा समंत करण्यात आला. ³ÖÖ¸üŸÖÖŸÖß»Ö ÃÖ£ÖÖ×नक स्वशासनाचा पाया म्हणजे लॉर्ड रिपनचा ठराव होय. तसेच मोर्ले-Ø´ÖÖ™üÖê ÃÖã-ÖÖ¸üणा कायदा, मॉटेग्यु चेम्सफ्रर्ड सूधारणा कायदा यांचे महत्वाचे योगदान आहे. भारतातील ´ÖÖŠ¶ÖÖ ¿ÖÆü¸üÖŸÖ ÃÖ£ÖÖ×नक स्वशासनाची कार्यरत असलेली संस्था म्हणजे महानगरपा×»ÖÖका होय. ७४ व्या घटना दुरुस्ती नुसÖÖ¸ü ´ÖÖŠ¶ÖÖ ¿ÖÆü¸üÖÃÖÖŠÖß महानगरपालिका स्थापन केल्या जातील असे ठरले. १९४७ मध्ये भारतात केवळ मद्रास, कलकत्ता, बॉम्बे व त्रिवेंद्रम या चार ठिकाणीच महानगरपालिका ÆÖêŸµÖÖ †ÖÖ•ÖÖ ´ÖÆüÖ¸üÖÂ™üÖŸÖ 26 महानगरपालिका †ÖÆêŸÖ.

´ÖÆü¢¾Ö :

प्राचीन काळात महिलांना घराच्या बाहेर निघू दिल्या जात नव्हते, चुल आणि मुल µÖÖ¯Öã¸üŸÖê“Ö Ã¡ÖßÖकडे बघण्यात येत होते त्यांना नेतृत्वापासून दूर ठेवण्याचा मानस समाजात रुढ ÆüÖêŸÖÖ. ³ÖÖ¸üŸÖßÖŸÖß»Ö ÃÖ´ÖÖ•Ö¾µÖ¾ÖÃ£ÖÖ ÆüßÖ ¯Öुरुषप्रधान असल्यामूळे ×स्त्रयांचे नेतृत्व जनता स्वीकारत नव्हती किंवा तशी त्यांची मानसीकता नव्हती. ¯Öã¾Öá स्थानिक स्वशासनात स्विकृत महिला सदस्य होत्या नंतरच्या काळात 1/3 •ÖागÖ ´Ö×Æü»ÖÖसाठी राखीव असत परंतू आज स्थानिक स्वशासनातील सूधारीत कायªÖनुसार महाराष्ट्रात ´Ö×Æü»ÖÖना १/२ जागा राखीव करण्यात आल्या ¾Ö ´Ö×Æü»ÖÖना आपले नेतृत्व सिध्द करुन दाखवण्याची संधी त्यांना मिळा»Öß»ÖßÖ †ÖÆê. ÆêÖ आधुनिकतेकडे वाटचाल करण्याचा महत्वपूर्ण टप्पा होय. स्थानिक पातळीवरचे प्रश्न, नागरीकांना उद³Ö¾Öणाऱ्या अडचणी विशेषत: ´Ö×Æü»ÖÖना येणाऱ्या अडचणी त्या प्रमा×णकपणे सोडवण्याची तळमळ ×स्त्रयांमध्ये असते. व याचा प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्षपणे फायदा शहरातील नागरीकांना होतो. प्रभागाचा व शहराचा विकास होण्यास मोŠ¶Ö प्रमाणात ×Ã¡Öयांचा सहभाग ×¤üÃÖन येतो.

विषय निवडीचा हेतू :

महानगरपा×लकेतील शहराच्या वाढत्या विकासात ´Ö×Æü»ÖÖ नेतृत्वाचा ¾ÖÖ™Ö †ÖÆê. नेतृत्व कसे विकसीत होते, त्यांना कोणत्या समस्या, अडचणी व दबाव येतो ´Ö×Æü»ÖÖ त्या कशा प्रकारे सोडवतात. या बाबीचा अभ्यास करण्यासाठी या विषयाची निवड केली आहे.

†³µÖÖÃÖÖ“ÖÖ ÆêüŸÖÖ :

ÃÖ¤¸ü ील महानगरपा×लकेतील महिला सदस्यांना कार्य करताना अनेक अडचणींना सामोरे जावे लागते. प्रभागातील कामे करतांना ×¾Ö×¾Ö¬Ö ¸üÖ•ÖकߵÖ, ÃÖÖ´ÖÖ×•Öक, कौटुंबिक समस्या निर्माण होतात. µÖÖ ÃÖ´ÖÃµÖÖ Ÿµֵ֟ÖÖ“µÖÖकडुन माहीत करुन घेणे व त्यांच्या समस्येवर त्यांनी काय उपाय योजना केल्या, या समस्या सोडवण्यासाठी कोणते मार्ग अवलंबिले, नेतृत्व कसे यशस्वी ठरते याचा अभ्यास करण्याचा हेतु आहे.

संशोधन पध्दती :

स्थानिक स्वशासनातील महिला सदस्यांचा अभ्यास करतांना प्रस्तूत संशोधनात्मक †³µÖÖÃÖÖ“Öß ¯ÖÖ£Ö×मक व दूय्यम साधनाचा वापर केला जाणार आहे.

¯ÖÖ£Ö×मक स्त्रोत :

प्रत्यक्ष मुलाखती व चर्चा करुन माहिती संकलीत केली जाणार आहे.

¤ãµµÖ´Ö Ã¡ÖÖêŸÖ :

विविध संदर्भ ग्रंथ, मासिके, नियतका×लके, शासन निर्णय वर्तमानपत्रे यातील लेखनाचा आधार घेण्यात येणÖ¸ü †ÖÆê.

नमुना निवड :

नमुना निवडीसाठी संशोधनातील समाजशास्त्रीय पदधतीचा वापर केला •ÖÖ‡Ô»Ö µÖÖ´Ö¬Öêन मराठवा›üतील मनपातील ´Ö×Æü»ÖÖ सदस्यांची प्रश्नावली«üÖ¸êü ´ÖÖ×ÆüŸÖß ‘ÖêŸÖ»Öß •ÖÖ‡Ô»Ö.

†³µÖÖÃÖÖ“Öê ´ÖµÖÖÔ¤üÖ :

1) मराठवाडा विभागाŸÖß»Ö ÃÖÖ¾Ö महानगरपालिका“Öê †³µÖÖÃÖ †ÃÖê»Ö.

2) ´Ö¸üÖšü¾ÖÖ›üŸÖß»Ö महानगरपालिका“Öê †³µÖÖÃÖ ‡.ÃÖ. 2011 ŸÖê ‡.ÃÖ. 2016 µÖÖ ¯ÖÖ“Ö वर्षाच्या कालावधीचा असेल.

गृहितके :

1) समाजात नेतृत्व करीत असताना ´Ö×Æü»ÖÖंना समस्या उदभवतात.

2) पुरुष प्रधान संस्कृतीत कार्य करताना ×³ÖŸÖß ¾ÖÖ™üŸÖê.

3) †×धकारी व कर्मचा·µÖÖंच्या सहकार्यात अडचणी येतात.

4) समाजकार्य करताना कौटुंबिक अडचणी भेडसावतात.

5) राजकीय दबाव येण्याची शक्यता आढळते.

6) निर्णय घेताना विविध सामा×जक घटक प्रभाव टाकण्याचा प्रयत्न करतात.

7) महिला नेतृत्वाने स्थानिक ×Ã¡ÖÏयांचे मनोबल वाढते.

स्थानिक स्वराज्य संस्थाचा ऐतिहासीक आढावा :

प्राचीन कालखंड :

आपल्या देशात प्राचीन काळात राजेशाही शासन †ÛÃŸÖÛ¾ÖÖŸÖ ÆÖŸÖê. रामायण महाभारत यातून राजसत्तेच्या उदयाची माहिती मिळते. समाजातील काही दुष्ट प्रवृत्ती, दबाव गटापासुन रक्षण करण्यासाठी सर्वसामान्यांनी एकत्र येऊन मनु ह्या राजाची निवड केलेली आढळुन येते. जनसामान्याच्या रक्षणÖसाठी राजा निर्माण –Öê»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖê. ™ÖÓµÖÖंनी राहणÖ·µÖÖ माणसाचे कबीले, वस्ती होत्या व त्यात न्याय निवाडा करण्यासाठी एक प्रमुख हेच पंचायतीचे रुप असत. मनुने पंचायतीचा विकास करण्यासाठी एक, ¤ÆÖ, ¾Ößस, शंभर वस्ती, गावाचे संघटन केले. कौटिल्याने आपल्या अर्थशास्त्रात १०० ते ५०० कुटुबासाठी ग्राम, गावाच्या संख्येवर खर्वाटीक, द्रोणमुख व स्थानीय रचना सांगिŸÖ»Ö»Öê ×¤ÃÖŸÖê. Ãाधारणतः गावातील पाच •µÖÛŠÖ व्यक्तीची मिळुन पंचायत तयार होते. पंचायतीच्या प्रमुखास ग्रामीणी, ग्रामीका, गोपा अशा वेगवेगÓµÖÖ नावांनी ओळखले जाते.

मध्ययुगीन कालखंड :

या कालखंडात मोगल राजवटीच्या काळातील स्थानिक स्वशासनाची ×स्थती जाणून घेणे योग्य ठरेल. या कालखंडातच प्रामुख्याने शहरी भागावर लक्ष केन्द्रीत करण्यात आले होते. या कालखंडात प्रांतरचना होती ज्यावर अमीर नावाचा अ×¬Öकारी असत. परगणा अमलगुजार †ÃÖ †×धकारी कार्यरत होते. करवसूलीसाठी पटवारी अशी पदे कार्यरत होती.

महाराष्ट्रात छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या काळात स्थानिक ¾µÖ¾ÖÃ£ÖÖ¯Öणाला सक्षम बनवण्यात आले होते. पंच, वतनदार, नगरप्रमुख असे वेगवेगळे व महत्वपूर्ण व्यवस्थापन दिसून येते.

ब्रिटीश कालखंड :

ब्रिटीश काळात पारंपÛरक पदे, रचना नष्ट करण्यात आ»Öß. त्यांनी नगरांचा विकास केला. ´Ö¦ÖÃÖ µÖ£Öê त्यांनी पहिली महानगरपाÛलका स्थापन केली पुढे चालन मुंबई व कलकत्ता µÖê£ÖêÆüß महानगरपालिका करण्यात आल्या. »ÖÖ›ü रिपन यांना आधुनिक भारतीय स्थानिक स्वशायनाचा जनक म्हणूनही संबोधल्या जाते. 1934 »ÖÖ ´ÖÖÆü»ÖÖÃÖÖšüß स्थानिक स्वशासनात प्रवेशाचा मार्ग मोकळा करण्यात आलेला दिसतो.

स्वांतत्र्योत्तर कालखंड :

भारतात स्वातत्र्यानंतर २६ जानेवारी १९५० रोजी भारतीय राज्यघटनेची †मलबजावणी सुरु –ाली आणि भारतात खऱ्या अर्थाने लोकशाहीची सुरुवात –ÖÖ»Öß. ³ÖÖ¸üŸÖßµÖ ÃÖÓÛवधानात केंद्र ¾Ö ¸üÖ•µÖ µÖÖ“µÖÖ †Ûधकाराची विभागणी केंद्र, ¸ाज्य व समवर्ती अशा तीन ÃÖचीच्या माध्यमातून केली आहे. यानुसार स्थानिक स्वशासन हा विषय राज्यसुचीत समाविष्ट केलेला आहे. यात ग्रामीण व नागरी स्थानिक स्वशासन असे दोन भाग होतात. लोकल फायनान्स इन्क्वायरी कमिटी , कमिटी ऑन दी ट्रेनींग आ± म्युनिÃÖßपल एम्प्लॉईज, रुरल अर्बन Û›ü»Öêशन कमिटी यांचे महत्वपूर्ण योगदान होय. तसेच खऱ्या अर्थाने १९९२ च्या ७३ व ७४ व्या राज्यघटना दुरुस्तीने भारतात पंचायतराज व नागरी स्थानिक स्वशासनास आपले स्वंŸÖ¡Ö †ÖÛÃŸÖत्व प्राप्त करुन दिले.

१ मे १९६० ला महाराष्ट्र राज्याची निÜ´ÖÔŸÖß –ाल्यानंतर महाराष्ट्रात नगरपाÛलका विषयीचे पूर्वी असलेले विविध कायªाचे एकत्रीकरण करण्यात आले. मुंबई ब्युरो नगरपालिका अधिनियम, विदर्भ व वऱ्हाड नगरपाÛलका कायदा व मराठवा›¶ासाठी हैदराबाद नगरपालीका कायदा या सर्व कायªाचे एकत्रीकरण करुन १० सप्टेबर १९६५ ला महाराष्ट्र नगरपाÛलका, नगर¯Ö“ÖÖµÖŸÖß ¾Ö †ÖªÖगिक नागरी अधिनियम १९६५ हा कायदा संमत –ÖÖ»ÖÖ.

¯ÖÏचीन काळात शहरे, नगरे अ×ÃŸÖत्वात होते. सध्या भारतात नागरीकरणाचा वेग ¾ÖÖœŸÖ †ÖÆê. ¾ÖÖœŸÖ †ÖªÖगिकरण, शहरातील वाढत्या सुखसोयीकडे ग्रामीण जनता साहÏजकच †ाकर्षीत होत आहे.

भारताचा अक्षवृत्तीय विस्तार ८^0-4 ˆ¢Ö¸ü Ÿö 37^0-6 ˆ¢Ö¸ü †ÃÖन रेखावृत्तीय ×¾ÖÃŸÖÖ¸ü 68^0-7 ¯Öæ¾Ö Ÿö 97^0-25 ¯Öæ¾Ö †ÖÆê.

³ÖÖ¸üŸÖÖ“Ö ‹कूण क्षेत्रफळ ३,८८,७,२६२ चौ. कि. मी. असन जगाच्या क्षेत्रफळाच्या 2.4% †ÖÆê.

भारताला १५,२०० कि.मी. लांबीची भुसीमा लाभलेली आहे. ¾ÖÖµÖ¾µÖ, ˆ¢Ö¸ü ¾Ö ईशान्य भाग भुसीमेचा आहे. भारताच्या वायव्येस पाकिस्तान व अफगानीस्तान, उत्तरेस “Ößन, नेपाळ आणि भुतान, पूर्वेस म्यानमार व बांगÖ»Öादेशआणि अग्नेय टोकास श्रीलंका हे देश †ÖÆेŸÖ.

भारतात सध्या २८ घटकराज्य व ७ केंद्रशासित ¯Ö¤ü¿Ö †ÖÆेŸÖ ³ÖÖरताची राजधानी ×¤ü»»Öß ÆüÖ ¿ÖÆü¸ü †ÖÆê.

भारतात निरनिराóµÖÖ प्रकारची १०० खनिजे आहेत त्यापैकी ३० प्रकारची खनिजे अंत्यत मौल्यवान आहेत.

महाराष्ट्रातील नागरीकरण :

महाराष्ट्र भारतातील २८ घटकराज्यापैकी एक प्रमुख राज्य असन ´ÖÆÖ¸üÖÂ™ü ¸üÖ•µÖÖ“Öß स्थापना १ मे १९६० रोजी –ÖÖ»Öß असून राजधानी मुंबई हे महानगर आहे.

महाराष्ट्र राज्याचा अक्षवृत्तीय विस्तार १५^0-44 ˆ¢Ö¸ü Ÿö 22^0-६ उत्तर आणि रेखावृत्तीय विस्तार ७२^0-36 ¯Öæ¾Ö Ÿö 80^0-५४ पूर्व या दरम्यान आहे.

महाराष्ट्र राज्याचे क्षेत्रफळ ३,०७,७६२ चौ.कि.मी. इतके आहे.

महाराष्ट्राची लोकसंख्या २००१ च्या जनगणनेनूसार ९ काटी ६७ लाख इतकी †ÖÆê. या पैकी नागरी लाकसंख्या ४ कोटी ११ लाख इतकी आहे.

महाराष्ट्रात एकूण २६ महानगरपालिका कार्यरत आहेत.

´Ö¸üÖšü¾ÖÖ›ü¶ÖŸÖᯙ नागरीकरण :

´Ö¸üÖšü¾ÖÖ›ü¶ाचे एकण क्षेत्रफळ ६४५२५ चौ. कि.मी. आहे. हा विभाग १७०^0-35 ŸÖê 200^0-४० उत्तर अक्षांश आणि ७४^0 ŸÖê 78^0-१५ पूर्व रेखांशामध्ये पसरलेला आहे. मराठवाडा हा औरंगाबाद, उस्मानाबाद, लातूर, नांदेड, हिंगोली, परभणी, बीड व जालना या आठ ×•Ö»ÊÖ“ÖÖ ³Ö¯Ö¤ü¿Ö ÆüÖµÖ.

´Ö¸üÖšü¾ÖÖ›ü¶Öतील औरंगाबाद, नांदेड, परभणी व लातूर या चार ठिकाणी महानगरपालिका कार्यरत आहेत. २०११ च्या जनगणनेनूसार औरंगाबाद १३,०९,१०६, नांदेड ४,०३,५५८, परभणी ३,०७,१९१, लातूर ३,८२,७५४ इतकी लोकसंख्या आहे. औरंगाबाद मध्ये ११३ मनपा सदस्य, नांदेड मध्ये ८६ मनपा सदस्य, परभणी मध्ये ६५ मनपा सदस्य व लातूर मध्ये ७५ मनपा सदस्य कार्यरत आहेत. त्यात ५०% महिला मनपा सदस्या आहेत.

प्रस्तुत प्रकरणात मनपाची रचना, चार मनपातील महिला सदस्यांचे कार्य, आरक्षण वर्ग ई. आभ्यास केला जाईल.

´Ö×ÆüÖ»ÖÖ“ÖÖ स्थानिक स्वराज्य संस्थातील सहभाग :

³ÖÖ¸üŸÖßµÖ ¾µÖÖ¾ÖÃ£ÖêŸÖ ×स्त्रयांचे स्थान हे आदरणीय रा×हलेले दिसुन येते. प्राचीन काळापासन बुÌ¬¤üमान, शूरवßर महिलांचा त्यात सहभाग होता. शिवाजी महाराजांना बाळकडु पाजणारी जिजामाता, –ÖÖ¿ÖßŸ“ÖÖß ¸üÖणी, सावित्रीबाई फुले, डॉ आनंदीबाई जोशी अशा अनेक महिलांना स्मरण करता येईल. स्वांतत्र्यानंतर स्थानिक स्वशासनाच्या विकासासाठी पंचायत राज संस्था निर्मिती –ााली या कार्यात महिलांचा सहभाग हा नामम֡Ö ÆüÖŸÖÖ. µÖÖŸÖ ´Ö×ÆüÖ»Öांचा सहभाग

वाढावा म्हणून भारतीय संसदेने ७३ वी घटना दुरुस्ती केली. समाजातील अर्धा वाटा असणारा महिला घटक, राजकारण, समाजकारणाच्या नेतृत्वापासुन उपेक्षीत होता. प¾Öá ÃÖ£ÖÖ×नक स्वशासनामध्ये ´ÖׯÖ»ÖÖनी सहभाग घेतला नाही तर स्वßकृत सदस्य प्रणाली अस्तीत्वात होती. एखादी ´ÖׯÖ»ÖÖ स्वतःहुन सदस्य होण्यास तयार असेल, एखादी जवाबदारी पार पाडण्यास सक्षम †ÃÖ»Ö ŸÖ¸ü ×ŸÖला स्वशासनÖŸÖ Ã¾ÖßकृÃ¾Öß कृत सदस्य म्हणुन घेण्यात येत असे. पुढे ३३% आरक्षण ×¤ü»Öê ¾Ö <¯Öß»Ö 2011 ´Ö¬µÖê स्थानिक Ã¾Ö¸üÖ•µÖ ÃÖÓÃ£ÖÖŸÖ ´ÖׯÖ»ÖÖना ५०% आरक्षणाचा निर्णय –Öê»ÖÖ ¾Ö स्थानिक स्वशासनात महिलांचा ५०% सहभाग –Öê»ÖÖ.

प्रस्तुत प्रकरणात मराठवा›¶üÖ´Ö¬Öß»Ö महानगरपालिका ´ÖׯÖ»ÖÖ ÃÖ¤üÃµÖÖच्या मूलाखती घेऊन त्यांना सामा×जक, राजकीय व कौटुंबिक काय अडचणी येतात ही मा×ÆüŸÖß ‘ÖŸÖ»Öß •ÖÖ‡»Ö. तसेच त्यांना महानगरपालीकेतील कर्मचारी, †×धकारी यांचे सहकार्य कशाप्रकारे लाभले, ´ÖׯÖ»ÖÖ नेतृत्वाने स्थानिक नागरीकांना काय लाभ –Öê»Ö, त्यांचे प्रश्न मिटले का? µÖÖ ÃÖ¾Ö ²ÖÖ²Öß“ÖÖ सखोल अभ्यास प्रस्तुत प्रकरणात करण्यात येईल.

´Ö¸üÖšü¾ÖÖ›ü¶üÖŸÖß»Ö ´ाहानगरपालीकेतील महिलांचे योगदान :

प्रस्तुत प्रकरणात महानगरपालिका महिला सदस्यांचे त्यांच्या प्रभागातील कामांचा आढावा घेण्यात येईल. स्थानिक पातळीवरील प्रश्न सोडवण्यात त्यांना आलेले यश-†¯ÖµÖ¿ÖÖ“ÖÖ अभ्यास केला जाईल. तसेच महानगरपालिका कार्याचा आढावा, अ×धकारी व कर्मच्याऱ्या“Öß ´ÖŸÖÖ, ²ÖîšकीतीलSहकार्य, कौटुंबिक, सामा×जक, राजकीय, आधुनिक कार्याचे योगदान इ. चा सखोल अभ्यास करण्ÖÖŸÖ µÖê‡»Ö.

महिला नेतृत्वाची भूमिका, आव्हाने व समस्या :

प्रस्तुत प्रकरणात महानगरपालिका ´Ö×Æü»ÖÖ ÃÖ¤üÃµÖÖ“Öß ³Öæ×´Öका, त्यांनी भुषविलेली पदे, आव्हाने, त्यांना कार्य करताना आलेल्या राजकीय, सामाजीक, कौटुंबिक समस्या यांचा ×¾ÖÃÖŸÖत अभ्यास करुन त्यावर काय उपाय शोधता येतील हे पाहता येईल.

ÃÖÖ¸üÖ¿Ö-निष्कर्ष व शिफारशी :

सदरील संशोधन करत असताना मनपा महिला सदस्यांच्या अभ्यास करण्यासाठी •µÖÖ ÃÖमस्या निवडल्या आहेत त्याबद्दल मनपा सदस्यांकडुन प्रश्नावली«Ö¸üÖ ´ÖÖ×ÆüŸÖß घेऊन त्यामधुन मिळालेल्या माहीतीचे संकलन करुन त्यावर प्रक्रिया करुन निष्कर्ष व शिफारशी ´ÖÖ›ü»µÖÖ •ÖÖŸÖß»Ö.

प्रकरणाची रूपरेषा :

प्रकरण पहिले : **प्रस्तावना, संशोधन आराखडा, महत्व व गृहितके**

प्रकरण दुसरे : **स्थानिक स्वराज्य संस्थाचा ऐतिहासीक आढावा**

प्रकरण तिसरे : **महिलांचा स्थानिक स्वराज्य संस्थातील सहभाग**

प्रकरण चौथे : **मराठवाड्यातील महानगरपालीकेतील महिलांचे योगदान**

प्रकरण पाचवे : **महिला नेतृत्वाची भूमिका, आव्हाने व समस्या**

प्रकरण सहावे : **ÃÖÖ¸üÖ¿Ö-निष्कर्ष व शिफारशी**

(›üÖ.यु.एल. इंगळे)
संशोधन मार्गदर्शक
लोकप्रशासन विभाग प्रमुख,
ज्ञानोपासक महाविद्यालय, परभणी

(संदीप निवृत्तीराव कदम)
संशोधक विद्यार्थी
लोकप्रशासन विभाग प्रमुख,
जवाहरलाल नेहरु वरिष्ठ महाविद्यालय,
¯Ö¸üôÖß (¾Ö) ×•Ö. ²Öß›ü

<u>संदर्भ ग्रंथ सुची</u>

१) मुंबई प्रांतिक महानगरपालिका अधिनियम - 1949

२) इ.स. १९५१ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक - 9

३) इ.स. १९५३ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक - 10

4) ‡.ÃÖ. 1955 “ÖÖ ´Öुंबई अधिनियम क्रमांक - 34

5) ‡.ÃÖ. 1956 “ÖÖ मुंबई अधिनियम क्रमांक - 24

6) ‡.ÃÖ. 1990 “ÖÖ ´Öुंबई अधिनियम क्रमांक - 28

७) सामाजिक संशोधन पध्दती - प्रा. भांडारकर

८) पंचायत राज व्यवस्था नवी भुमिका - विकास खारगे

९) वर्तमान¯Ö¡Ö

१०) मासिके